

Historische tuinen en de liefhebber

Notities bij een tentoonstelling over Lucas Pieters Roodbaard

231

Soms denk je wel eens, dat Friesland toch wel erg ver van westelijk Nederland verwijderd ligt en dat je er daardoor veel te weinig van weet. Wanneer zich dan eens een gelegenheid voordoet om met het werk van een in de 18e eeuw geboren Friese schilder en tuinarchitect, nl. Lucas Pieters Roodbaard nader kennis te maken, moet je die aangrijpen. En dat deed mej. S. Dörr, vóór haar pensionering Hoofd van het Bureau Algemene voorlichting en manifestaties van het ministerie van Buitenlandse zaken, toen ze kennis kreeg van een tentoonstelling over Roodbaard's landschapstuinen in het Fries Museum in Leeuwarden.

De notities van mej. Dörr maakten ons nieuwsgierig naar de persoon van Roodbaard, reden waarom we ons de catalogus van die tentoonstelling lieten toezenden, in de verwachting, dat we daarin over Roodbaard wel wat meer informatie zouden vinden. In die verwachting zijn we niet teleurgesteld.

Over de levensloop van Roodbaard is men op enkele geschriften na, betrekkelijk slecht ingelicht. En toch was hij een van de eerste tuinarchitecten, die de Engelse landschapstijl in Nederland toepaste. Aan de genoemde catalogus is het volgende ontleend.

De geschiedschrijver van Leeuwarden en tijdgenoot van Roodbaard, Wopke Eekhoff schreef in 1875: „Lucas Petrus Roodbaard, die in 1872 te Assen (was) geboren en tot schilder opgeleid, hier den 23 Mei 1851 overleed, nadat hij de oude stijve bolwerken en dingers dezer stad, even als den Prinsentuin en de begraafplaats, in smaakvolle beplantingen herschapen en daardoor haar sieraad en genoeg grootelijks verhoogd had. Ook verschillende buitenplaatsen in deze provincie, met name Vogelzang te Veenklooster, Stania te Oenkerk, de Klinse te Oudkerk en Vijversberg te Rijperkerk, heeft hij vervormd en ze haren tegenwoordigen bevalligen aanleg gegeven. In 1813 woonde hij te Groningen en gaf toen als beroep hovenier op. Een jaar later was hij tapper en van 1816 tot 1822 stond hij, nog steeds wonende te Groningen, ingeschreven als „putraitschilder”. Vanaf 1823 was hij ingeschreven te Leeuwarden... Dat uit de toelichtingen op de kaarten blijkt dat Roodbaard allermint een taalkunstenaar was – de spelling is hoogst gebrekkig, de zinnen ramelen en de mededelingen lijken zonder enige structuur in een eigen fonetische spelling op elkaar te volgen – is slechts een bijkomstigheid. De manier van tekenen is eveneens eigen, hoewel er grote verschillen in verzorging bestaan tussen de schetsen en de uitgewerkte plannen. Op de meer uitgewerkte plannen zijn de detailleringen, de bomen en de perken met struiken en bloemen en de gazons en waterpartijen, suggestiever van vorm en

deze geaquarelleerde tekeningen zijn bovendien fraai ingekleurd met soms drie tinten groen om het verschil in de beplantingen goed uit te laten komen. Zeer opvallend op veel van de tekeningen is de wijze waarop Roodbaard de uitzichten, de vista's aangaf. Waaiers van lijnen, kattenorren, suggereren de mogelijke kijk-richtingen, waar andere tuinarchitecten slechts de uiterste grenzen van het uitzicht aanduidden. Een ander kenmerk van de tekeningen, de fragmentering van veel van de tuinen in vrij kleine cirkel-, boon- en ovaalvormige perken en gazons met beplantingsaccenten aan de zijkan-ten, heeft ruimtelijke consequenties gehad. De grotere tuinen hebben zeker wel grotere partijen gekregen; de kleinere ontvingen een beperkter maatgeving, waardoor van die ontwerpen de indruk verkregen wordt dat niet uit is gegaan van de te bieden wandelingen (paden), maar van een schema van perken waartussen paden open bleven.

Behalve de hier al genoemde tuinen is Roodbaard ook elders in Friesland werkzaam geweest. De grote tuin van Oranje-stein bijv., is naar zijn ontwerp aangelegd en het is waarschijnlijk, dat ook de Over-tuin van huize Oranjewoud eveneens door Roodbaard is ontworpen. De tuin van Groot Jagtlust bij Oudeschoot ten zuidwesten van Oranjewoud is eveneens door Roodbaard ingericht. In het gebied van Beetsterzwaag is de aanleg van de overtuin van Lyndenstein zeker van Roodbaard en het is niet onmogelijk dat ook de tuinen van Harinxmastate en iets

232 oostelijker die bij Huize Van Boelens te Olterterp van Roodbaards hand zijn. Bevestiging van vermoedens en toeschrijvingen is echter niet gevonden. Buiten Friesland kwamen eveneens drie tuinen naar zijn ontwerp tot stand: Ekenstein bij Appingedam, De Braak bij Paterswolde en het Witte Huis bij Assen.

Tot zover de catalogus van de in het Fries Museum in Leeuwarden gehouden expositie. Over de verschillende tuinen en parken, die Roodbaard ontwierp vindt men in de catalogus nog veel meer lezenswaardige details, met veel tekeningen en foto's geïllustreerd. We zouden er graag meer uit overnemen, maar gebrek aan plaatsruimte noopt ons het hierbij te laten. Er is gelukkig veel van Roodbaards

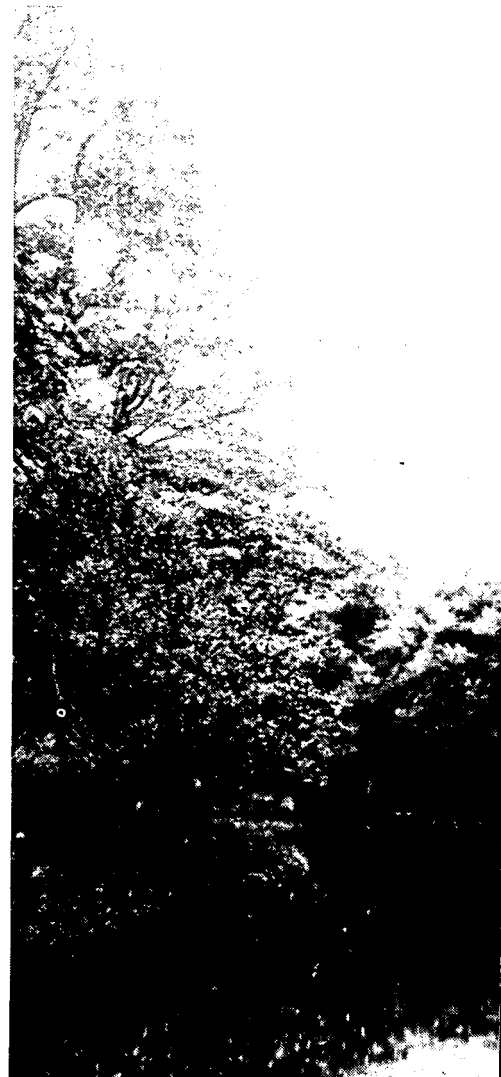
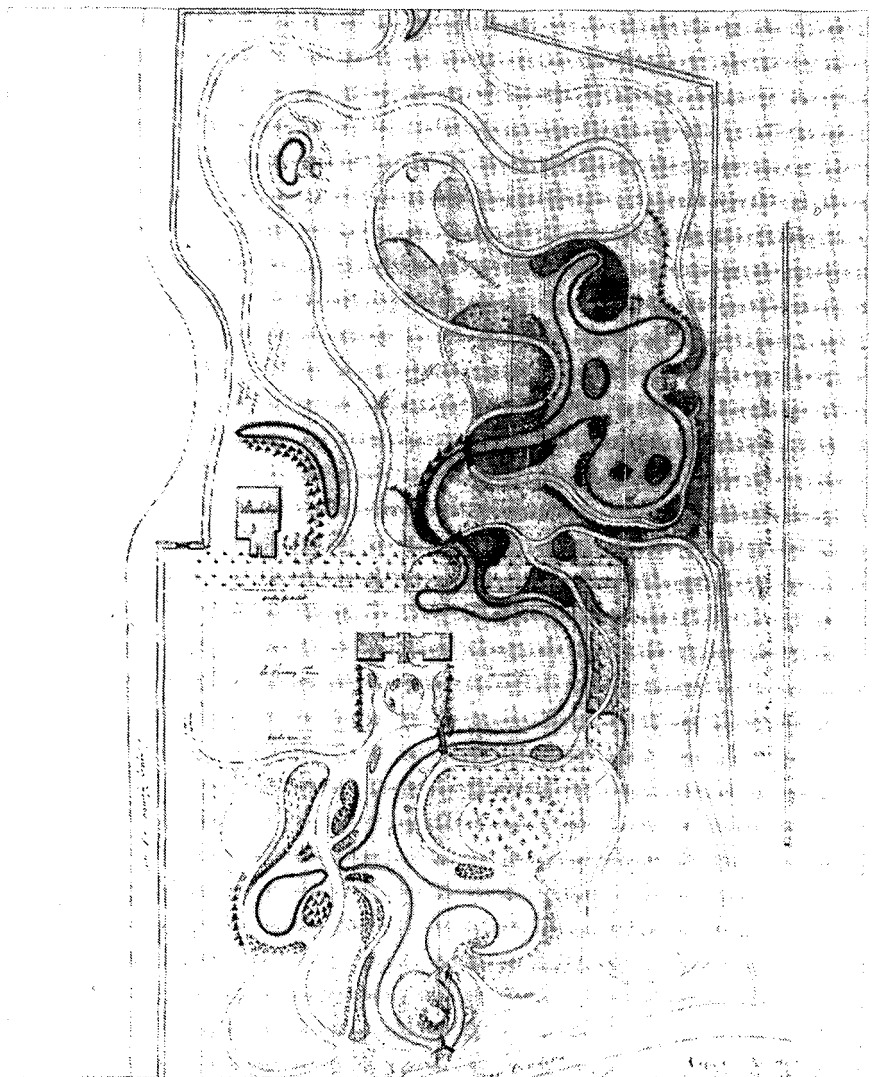
tuinen en parken bewaard gebleven. Men kan het dus gaan zien, zoals mej. Dörr deed en die we nu verder aan het woord laten.

Red. Heemschut

Er ligt in sommige boekhandels op het ogenblik een van die grote, smakelijk uitgegeven boeken „afgeprijsd” (u weet wel van 70 gld. voor f 32,50 of zoiets) en hoewel ik, toen ik dit speciale boek voor het eerst zag, er de gewone prijs niet voor over had, ging ik bij dit aantrekkelijk aanbod direct door de knieën, al besefte ik dat mijn aanvankelijke besluit wél zo verstandig zou zijn geweest.

Niet dat er niet veel wetenswaardigs staat

in „Lost Demesnes” van Edward Malins and the Knight of Glyn (een heerlijk „Gothic” geheel), maar ik had op mijn vingers kunnen natellen, dat er natuurlijk van die verloren bezittingen niet zo heel veel zou zijn overgebleven aan kijkgenot, – en daarvoor koop ik dure boeken die over tuinen gaan. Het viel redelijk mee, omdat men in het Britse rijk altijd zeer veel belangstelling heeft gehad voor de aanleg van het grootgrondbezit met zijn park; er stonden in het boek veel oude, ietwat stijve illustraties van schone uitzichten, er waren veel beschrijvingen en heel wat ontwerpen, echter nauwelijks op een schaal dat men er veel uit kon lezen. Maar de foto's die de bekoring van de oude historische tuin moeten over-

brengen, waren maar schaars. Ondanks al het gebodene toch een deceptie.

Diezelfde teleurstelling ondervind ik bij tentoonstellingen van historische tuinen, en dat wil ik als tuinliefhebber eens naar voren brengen.

De historische tuin krijgt in Nederland (gelukkig; red. Heemschut) hoe langer hoe meer aandacht. Er is in 1975 in Zeist een symposium over geweest. Er was een tentoonstelling over de oude tuinen van de buitenplaatsen rondom Haarlem, en tenslotte was er van 23 april tot en met 3 juni jl. de tentoonstelling over Lucas Pieters Roodbaard door een werkgroep van studenten in de kunstgeschiedenis aan de R.U. te Groningen in het Friesch Museum.

Ik ging daar, zoals indertijd naar die in Haarlem, vol verwachting naar toe, méér nog dan toen, want ik herinnerde me dat bezoek, enkele jaren geleden met een groep van Vrienden van Antiek aan de Fogelsangh State in Kloosterveen gebracht. Daar kwam ik zo onder de bekoring van het park met zijn vijver, met de rode beuk, en met het ypsilon bruggetje, dat ik de naam van de tuinarchitect vroeg. Het was Roodbaard. Ik had nooit van hem gehoord en liep sedertdien rond met een plan in het achterhoofd, toch iets meer van hem te weten te komen.

En ziet! daar werd hij aangeboden. Ik leerde er wel veel. Het was een met zorg geïnventariseerde en bestudeerde expositie, er kwam heel wat aan 't licht. Maar ik

alleen maar kan begrijpen als hij het schilderij ziet, dat hem doet voelen dat de man een machtig schilder was.

Soms vraag je je af, of de reden, dat de historische tuin hier zo in het slop geraakte, niet is, dat men eindeloos ontwerpen heeft aangeboden, precies kan opsommen welke planten wel dan niet in een zeker jaar in Nederland ter beschikking stonden, maar de tuinen zelf vergat. Een tuin is helaas een ephemer iets, en eens vergaan, net zoals de stem van de overledene, niet meer terug te brengen. Dat geldt vooral voor de landschapstijl. Met de tuinen à la le Nôtre is het bezwaar niet zo groot, er zijn er nog in het buitenland, en de strakke formele schepping laat zich zeer wel lezen uit een plan. Als ergens de kennis van de planten die daarin gebruikt kunnen worden, van pas komt, is het daar. Maar de bekoring van de landschappelijke tuin wordt op een andere wijze ondergaan, nader aan het genoeg van een schilderij.

De verschrikkelijke uitdrukking „vermicelli-stijl”, waarmee men te pas en te onpas komt aandragen, is eigenlijk reeds het bewijs dat men denkt in kaarten. In werkelijkheid werd die uitdrukking pas waarheid bij de kneuterige kleine bezitting of het stadstuinje, die aan de mode mee wilden doen. De landschapstijl was er voor degenen die in grote schaal konden denken, en die waren er in Nederland niet zo heel veel.

Zou men bij een oud huis de historische tuin in landschapstijl willen herstellen, dan heeft men wat aan zo'n plan. Maar verder?

Wanneer men boeken over de tuinen van de grote Engelse tuinarchitecten, Kent, Repton, Capability Brown, in handen heeft, wordt er gewoonlijk niet zo heel veel aandacht besteed aan het plan, maar met glorieuze foto's aangetoond, hoe de machtige visie van de begaafde kunstenaar zo de verdeling van de boomgroepen, het open veld voor zijn vista's en effecten gebruikte, dat wij er nu nog van onder de indruk zijn. Als Repton dan ook met iemand in onderhandeling was over de aanleg of heraanleg van zijn landgoed, tekende hij a) de toestand zoals hij was, niet als plan, maar als plaatje, en b) een tekening van hetzelfde terrein op dezelfde schaal, die men desnoods over de oude heen kon leggen, om zijn beschermer te

1
PLATTEGROND VAN STANIA-STATE TE
OENKERK, ONTWERP L.P. ROODBAARD

2
PARK VAN VOGELZANG-STATE TE
VEENKLOOSTER

ging niet opgetogen naar huis. Want eigenlijk ontbrak „de heerlijke schepping van genialen tuinarchitect Roodbaard.” Dat verwijt moet toch op rekening van de kunstgeschiedenis geschreven worden. Er is gezocht in archieven, er zijn plannen bekeken en de kronkellijntjes van de „vermicellisschool” zijn nauwgezet met elkaar vergeleken om uit te maken of zij werkelijk van Roodbaard afkomstig zijn. Maar men moet ontzettend zijn best doen om de schilder Roodbaard, die visie op tuinen had, er uit te peuren. 't Is, alsof iemand doordreunt met een – volstrekt juiste – opsomming van de streek van Rembrandts penseel, over de manier waarop hij zijn verven bereidde, over degenen die invloed op hem hadden, maar vergeet dat de luisteraar dat

doen beseffen, hoe het worden zou. Fürst von Pückler-Muskau deed dat ook, zelfs heel geraffineerd in de oorspronkelijke uitgave van zijn „Andeutungen über Landschaftsgärtnerei”, en ook J. D. Zocher gaf een cliënt een tekening van een gezicht op een park zoals het uit het raam van het huis zou worden gezien. *Tuin-kunst is visueel.*

Ik heb Roodbaard zoals gezegd met moeite gepeurd uit – lang niet alle – dia’s, die zonder enig commentaar terzijde van de tentoonstelling met korte tusschenpozen en een gestaag klikje doorgedraaid werden, door een tuinliefhebber in veel te korte tijd, want het gaat niet alleen om het mooie plaatje, maar ook om de verschillende groepen bomen en planten die dat plaatje toont. Hoewel ik de hele serie enkele malen doorzag, bleef de tijd van beschouwen te kort. Zou het niet veel boeiender geweest zijn die dia’s als foto’s in relatie te brengen met de waaierlijnen op de plannen, waarmee Roodbaard zijn vista’s aangaf, zodat wij hadden kunnen beseffen wat de schilder en tuinarchitect zich hierbij voorstelde, waarom hij een bekend tuinarchitect was? Hoe aardig hij zowel bij Reinstein als Fogelsangh State zijn ypsilon bruggetjes gebruikte, maar hoe subtiel daar elders weer een zacht golvend bruggetje stond. Hoe nu nog het spel van de tekstuur van bomen en platen in de tuin in Kollum (was het daar?, het ging zo vlug) opvalt. Hoe het typisch 19e eeuwse koepeltje het in werkelijkheid nog zeer charmant doet, beter dan op het stijve plaatje van Vijverberg.

3
DE „NOTARISTUIN” TE KOLLUM

FOTO’S: FOTODIENST FRIES MUSEUM, LEEUWARDEN.

Het waren tenslotte alleen die enkele dia’s die mij de tuinarchitect Roodbaard als kunstenaar tot leven brachten, en o ja, – als dat tenminste van hem afkomstig of door hem geïnspireerd was – drie prentbriefkaarten getekend door de zestienjarige Piet van der Hem, die ik in een boekje vond dat in het museum verkocht wordt. Hoewel hij dan groen een nare kleur vond, wist hij de charme van die tuinen zo jong als hij was wel te treffen.

S.D.

P.S. Ik wéét wel dat tuinontwerpen en plannen nodig zijn, maar ’t is maar hoe je het bekijkt.